

Садівник

Редьярд Кіплінг

Переклад і коментарі
Олександра Омельченка
2023

САДІВНИК

*Одну могилу дали мені в борг,
Одну сторожу до Судного Дня.
Та з райських небес поглянув Бог
І геть відкотив каменя.
Одну днину за все життя,
Одну годину одного дня.
Янгол його узрів моїх сліз лиття
І геть відкотив каменя!*

У селищі кожен знав, що Хелен Таррел виконувала свій обов'язок усім своїм життям, і ні перед ким так більш почесно, як перед нещасною дитиною свого єдиного брата. У селищі також знали, що Джордж Таррел з ранньої юності тяжко випробував свою сім'ю, і не здивувалися, коли дізналися, що після багатьох нових починань, які він робив і кидав, він, Інспектор Індійської Поліції, зв'язав себе узами шлюбу з дочкою відставного унтер-офіцера, і загинув від падіння з коня за кілька тижнів до народження дитини. На щастя, батько і мати Джорджа померли, і хоча тридцятип'ятирічна незалежна Хелен могла б умити руки від цієї ганебної справи, вона благородно взяла на себе відповідальність, незважаючи на те, що в той час їй загрожувала хвороба легень, яка змусила її поїхати на південь Франції. Вона організувала переїзд дитини та няні з Бомбея, зустріла їх у Марселі, виходжувала дитину, коли на неї напала дитяча дизентерія через недбалість няні, яку їй довелося звільнити, і нарешті, схудла і змучена, але тріумфуюча, привезла хлопчика пізно восени, цілком здорового, до свого дому в Хемпширі.

Всі ці подробиці стали надбанням громадськості, адже Хелен була відкритою, як день, і вважала, що скандали тільки збільшуються, якщо їх замовчувати. Вона визнала, що Джордж завжди був білою вороною, але все могло бути набагато гірше, якби мати наполягла б на своєму праві залишити хлопчика. На щастя, здається, що люди цього класу за гроші зроблять майже все, і, оскільки Джордж завжди звертався до неї у своїх негараздах, вона відчувала себе виправданою — її друзі були з нею згодні, — повністю розірвавши унтер-офіцерський зв'язок і надавши дитині всі переваги. Першим кроком стало хрещення, яке провів Ректор*, де нарекли його Майклом. Наскільки вона себе

знала, вона не була, за її словами, дітолюбною, але, незважаючи на всі його недоліки, вона дуже любила Джорджа, і вона зазначила, що маленький Майкл мав контур вуст свого батька; це давало щось, від чого можна було б відштовхуватися.

Насправді, що Майкл відтворив найбільш точно, то це був лоб Таррела, широкий, низький, гарної форми, з широко розставленими очима під ним. Його рот був дещо краще вирізаний, ніж у сімейного типу. Але Хелен, яка не визнавала нічого хорошего в його материнській лінії, заприсягнулася, що він повністю схожий на Таррела, і, оскільки не було нікого, хто міг би заперечити, схожість була встановлена.

Через кілька років Майкл зайняв своє місце, і його прийняли таким, якою завжди була Хелен — безстрашним, філософським і досить симпатичним. У шість років він захотів дізнатися, чому він не може називати її "мамусяю", як інші хлопчики називають своїх матерів. Вона пояснила, що вона лише його тітонька, а тітоньки — це не зовсім те саме, що мамусі, але якщо йому буде приємно, він може називати її "мамуся" перед сном, як пестливе ім'я, яке вони використовують між собою.

Майкл найвідданіше зберігав свою таємницю, але Хелен, як завжди, розповіла про це своїм друзям; коли Майкл почув, він розлютився.

— Навіщо ви розповіли? *Навіщо* ви розповіли? — пролунало наприкінці шторму.

— Тому що завжди краще говорити правду, — відповіла Хелен, обіймаючи його, коли він здригався у своєму ліжечку.

— Гаразд, але коли правда потворна, я не думаю, що це приємно.

— Не треба, любий!

— Ні, не перестану, і..., — вона відчула, як маленьке тіло заціпеніло, — тепер, коли ви розказали, я більше не називатиму вас "мамусяю"... навіть перед сном.

— Але хіба це не досить негарно? — тихо спитала Хелен.

— Мені байдуже! Ви зробили мені боляче, і я зроблю вам боляче у відповідь. Я буду робити вам боляче до кінця свого життя!

— Не треба, ох, не говоріть таке, любий! Ви не знаєте, що...

— Я буду! А коли помру, то зроблю вам ще гірше!

— Дякувати Богу, я помру задовго до вас, любий.

— Ха! Емма каже: "Ніколи не визнаєш, як пощастить". (Майкл розмовляв з літньою пласколицею покоївкою Хелен.) Багато маленьких хлопчиків помирають досить рано. І я теж. Ось побачите!

Хелен перехопило подих і вона рушила до дверей, але крик "Мамусю! Мамусю!" повернув її назад, і вони разом заплакали.

* * * * *

У десять років, після двох семестрів у підготовчій школі, щось або хтось дав йому зрозуміти, що його цивільний статус не зовсім правильний. Він атакував Хелен з цього приводу, розбиваючи її заїкувату оборону з родинною прямоотою.

— Не вірте жодному слову, — весело сказав він наприкінці. — Якби мої рідні були

одружені, вони б так не говорили. Але не турбуйтеся, тітонько. Я дізнався все про мій тип людей з англійської історії та уривків з Шейкспіра. Там був Вільгельм Завойовник для початку, і — о, ще купа інших, і всі вони були першокласними. Вам же байдуже, що я *такий*, чи не так?

— Неначе щось могло... — почала вона.

— Гаразд. Ми не будемо більше про це говорити, якщо це змушує вас плакати.

Він більше ніколи не згадував про це з власної волі, але коли через два роки йому вдалося майстерно підхопити кір під час канікул, і температура піднялася до призначених ста чотирьох*, він більше ні про що не бурмотів, аж поки голос Хелен, пронизуючи нарешті його марення, не доніс до нього запевнення, що ніщо на землі чи поза нею не може зробити будь-яку відмінність між ними.

Семестри в його державній школі та чудові різдвяні, великодні та літні канікули змінювали один одного, різноманітні та блискучі, як коштовності на шворці; і як коштовності, Хелен цінувала їх. З часом у Майкла з'явилися свої власні інтереси, які змінювалися і поступалися місцем іншим, але його інтерес до Хелен був постійним і зростав з кожним днем. Вона відплачувала йому усім, що мала — любов'ю, порадами та грошима; а оскільки Майкл не був дурнем, війна забрала його якраз перед тим, що могло б стати найперспективнішою кар'єрою.

У жовтні він мав вступати до Оксфорда зі стипендію. Наприкінці серпня він був на межі того, щоб приєднатися до першого знищення у бойні школярів, які кинулися на лінію фронту; але капітан його О.Н.К*, де він майже рік був сержантом, зупинив його і направив прямо на комісію в батальйон, настільки новий, що половина його особового складу все ще носила стару армійську червону форму, а інша половина розмножувала менінгіт, живучи в переповнених вогких наметах. Хелен була шокована ідеєю безпосереднього вступу на військову службу.

— Але це сімейне, — засміявся Майкл.

— Ви ж не хочете сказати мені, що весь цей час вірили в цю стару історію? — запитала Хелен. (Емма, її покоївка, вже кілька років як померла.) — Я дала вам слово честі — і даю його знову - що... що все гаразд. Це дійсно так.

— О, це мене не турбує. І ніколи не турбувало, — відповів він мужньо. — Я мав на увазі, що я мав би потрапити в битву раніше, якби записався, як мій дідусь.

— Не говоріть так! Ви боїтеся, що вона так швидко закінчиться!

— Так не пощастить. Ви ж знаєте, що каже Кей*.

— Так. Але мій банкір сказав мені минулого понеділка, що це не *може* тривати після Різдва — з фінансових причин.

— Сподіваюся, він має рацію, але наш полковник — а він кадровий військовий — каже, що це буде довга робота.

Батальйону Майкла пощастило, що завдяки випадковості, яка означала кілька "відпусток", його використовували для берегової оборони серед неглибоких окопів на узбережжі Норфолку; потім відправили на північ охороняти вхід шотландського гирла, і, нарешті, кілька тижнів утримували через безпідставні чутки про віддалену службу. І

в той самий день, коли Майкл мав зустрітися з Хелен на цілих чотири години на залізничному вузлі вище по лінії, його перекинули, щоб компенсувати втрату Лоса, і він встиг лише відправити їй прощальну телеграму.

У Франції удача знову допомогла батальйону. Він був осаджений біля Виступу*, де вів гідне і непоказне життя, поки підготовляли Сомму; і насолоджувався спокоєм у секторах Армантьє і Лавенті, коли почалася ця битва. Виявивши, що він має розумні погляди на захист власних флангів і вміє окопатися, завбачливий командир викрав його з власної дивізії під приводом допомоги у прокладанні телеграфів і вільно використовував навколо Іпра.

Місяць потому, після того, як Майкл написав Хелен, що нічого особливого не сталося і тому не варто хвилюватися, осколок снаряда, що вилетів з мокрого світанку, вбив його на місці. Наступний снаряд вирвав з корінням і поклав на тіло те, що було фундаментом стіни сараю, так акуратно, що ніхто, окрім експерта, не здогадався б, що сталося щось неприємне.

На той час селище вже мало досвід війни і, за англійським звичаєм, виробило певний ритуал її зустрічі. Коли поштарка вручила своїй семирічній доньці офіційну телеграму, щоб та віднесла її панні Таррел, вона зауважила садівникові ректора:

— Тепер черга панни Хелен.

Він відповів, думаючи про власного сина:

— Ну, він протримався довше за інших.

Дитина сама підійшла до вхідних дверей, голосно плачучи, бо панок Майкл часто давав їй цукерки. Невдовзі Хелен виявила, що дуже обережно опускає жалюзі одне за одним і промовляла до кожного з них з усією серйозністю:

— Зниклий *завжди* означає мертвий.

Потім вона зайняла своє місце в похмурій процесії, яка була змушена пройти через неминучу низку некорисних емоцій. Ректор, звичайно, проповідував надію і пророкував, що незабаром він повернеться з табору для ув'язнених. Кілька подруг теж розповідали їй абсолютно правдиві історії, але завжди про інших жінок, яким після довгих місяців мовчання чудесним чином повернулися їхні зниклі безвісти. Інші люди переконували її зв'язатися з надійними Секретарями організацій, які могли б поспілкуватися з доброзичливими нейтралами, які могли б витягнути точну інформацію з найпотаємніших комендантів гунських* в'язниць. Хелен робила, писала і підписувала все, що їй пропонували або клали перед нею.

* * * * *

Одного разу, під час однієї з відпусток Майкла, він повів її на завод з виробництва боеприпасів, де вона побачила, як снаряд проходить шлях від заготовки до майже готового виробу. Тоді її вразило, що цю нещасну річ ні на секунду не залишали в спокої; а "з мене виготовляють родичку, яка втратила близьку людину", — сказала вона собі, коли готувала документи.

Згодом, коли всі організації глибоко чи щиро пожалкували про свою неспроможність відстежити його і т.д., щось у ній переломилося, і всі почуття — за винятком вдячності за звільнення — закінчилися в благословенній пасивності. Майкл помер, а її світ завмер, і вона була єдиним цілим з усім потрясінням цієї зупинки. Тепер вона стояла на місці, а світ рухався вперед, але її це не стосувалося — жодним чином її це не зачіпало. Вона знала це з тієї легкості, з якою могла вставити ім'я Майкла в розмову і нахилити голову під потрібним кутом, при відповідному співчутливому шепоті.

У благословенному усвідомленні цього полегшення, Перемир'я з усіма його дзвонами розбилося над нею і пройшло повз неї непоміченим. Наприкінці ще одного року вона подолала свою фізичну огиду до живих і повернутих молодиків, так що могла взяти їх за руку і майже щиро побажати їм добра. Вона не цікавилася жодними наслідками війни, національними чи особистими, але, пересуваючись на величезні відстані, вона засідала в різних комітетах з надання допомоги і мала тверду позицію — вона чула, як вона її висловлювала — щодо місця, де пропонувалося встановити селищний Військовий Меморіал

Потім їй, як найближчій родичці, прийшло офіційне повідомлення, підкріплене сторінкою листа, написаного незмивним олівцем, з срібним особистим жетоном і годинником, про те, що тіло лейтенанта Майкла Таррела було знайдено, ототожнювано і перепоховано на Військовому Цвинтарі в Третьому Хагензееле — з належним зазначенням літери ряду і номера могили в цьому ряді.

Так Хелен перейшла до іншого процесу виготовлення — до світу, сповненого радісних або зломлених родичів, які тепер були впевнені, що на землі є вітвар, на який вони можуть покласти свою любов. Незабаром вони розповіли їй і за допомогою розкладу показали, як легко і як мало втручається в життєві справи відвідування могили.

— Було б інакше, — як сказала дружина ректора, — якби його вбили в Месопотамії чи навіть у Галліполі.

Агонія пробудження до якогось другого життя привела Хелен через Канал, де в новому світі скорочених назв вона дізналася, що до Третього Хагензееле можна зручно дістатися пообіднім потягом, який встигає на ранковий катер, і що за три кілометри від самого Хагензееле є затишний маленький готель, де можна провести цілком комфортну ніч і побачити свою могилу наступного ранку. Усе це вона отримала від представника Центральної Влади, який жив у сараї з дощок і толі на околиці зруйнованого міста, повного вихорів вапняного пилу та здутих паперів.

— До речі, — сказав він, — ви, звісно, знаєте свою могилу!

— Так, дякую, — відповіла Хелен і показала ряд і номер могили, надруковані на власній маленькій машинці Майкла.

Службовець перевірів би його за однією зі своїх численних книжок, але між ними проштовхнулася велика жінка з Ланкаширу і попросила сказати, де вона може знайти свого сина, який служив капралом в А.С.К*. Його справжнє прізвище, схлипувала вона,

Андерсон, але, будучи вихідцем з поважних людей, він, звичайно ж, записався під прізвищем Сміт; і загинув під Дікібушем на початку п'ятнадцятого року. Вона не знала його номера і не знала, яке з двох християнських імен він міг використовувати зі своїм псевдонімом; але термін дії її туристичної путівки Кука* закінчувався наприкінці Великоднього тижня, і якщо до того часу вона не знайде свою дитину, то збожеволіє. Після цього вона впала на груди Хелен; але дружина службовця швидко вийшла з маленької спальні за кабінетом, і вони втрюх підняли жінку на розкладачку.

— Вони часто такі, — сказала дружина службовця, послаблюючи тугі зав'язки капора. — Вчора вона сказала, що він загинув під Хоге. Ви впевнені, що знаєте свою могилу? Це має велике значення.

— Так, дякую, — відповіла Хелен і поспішила вийти, поки жінка на ліжку не почала знову лементувати.

* * * * *

Чай у переповненій дерев'яній споруді у лілову і блакитну смугу з фальшивим фасадом, ще більше занурив її в цей кошмар. Вона розплачувалася поруч із міцною, непоказною англійкою, яка, почувши її запитання про поїзд до Хагензееле, зголосилася поїхати з нею.

— Я сама їду до Хагензееле, — пояснила вона, — не до Третього Хагензееля, а до Цукрового заводу, але зараз його називають La Rosière. Це на південь від Третього Хагензееле. У вас там є номер в готелі?

— О, так, дякую. Я телеграфувала.

— Так навіть краще. Іноді місце досить повне, а іноді — ні душі. Але вони зробили ванні кімнати в старому готелі "Lion d'Or" — це готель на західній стороні Цукрового заводу — і це, на щастя, приваблює багато людей.

— Для мене це все нове. Я буду там вперше.

— Та ви що! Оце в мене вже вдев'яте після Перемир'я. Не на власний рахунок. Слава Богу, я нікого не втратила, але, як і у всіх, у мене багато друзів вдома, які втратили. Приїжджаючи так часто, як я, я вважаю, що їм це допомагає, коли хтось просто подивиться на місце і потім розповість їм про нього. А ще можна зробити для них фотографії. Я отримую чималий список замовлень, які потрібно виконати. — Вона нервово засміялася і похлопала по ремню "Кодака". — Цього разу на цукровому заводі є дві чи три, і багато інших на цвинтарях навколо. Моя система полягає в тому, щоб збирати їх і впорядковувати, розумієте. І коли я маю достатньо замовлень на одну ділянку, щоб це було варте того, я змотуюсь і виконую їх. Це *дійсно* втішає людей.

— Мабуть, так, — відповіла Хелен, тремтячи, коли вони входили до маленького потяга.

— Звичайно, так і є. Хіба це не щастя, що у нас є місця біля вікна! Мабуть, так і є, інакше вони б не просили нікого про це, чи не так! У мене тут список з дванадцяти чи п'ятнадцяти замовлень, — вона знову похлопала по "Кодаку", — я маю розібратися з

ними сьогодні ввечері. О, я забула вас запитати. А хто ваш?

— Мій племінник, — відповіла Хелен. — Але я його дуже любила.

— А, так! Я іноді думаю, чи знають вони про це після смерті! Як ви гадаєте?

— О, я не... я не наважувалася багато думати про такі речі, — сказала Хелен, ледь не піднімаючи руки, щоб не підпустити її.

— Можливо, це на краще, — відповіла жінка. Гадаю, відчуття втрати має бути достатнім. Що ж, я більше не буду вас хвилювати.

Хелен була вдячна, але коли вони дісталися готелю, пані Скарсворт (вони обмінялися іменами) наполягла на тому, щоб повечеряла з нею за одним столом, а після їди, в маленькому, огидному салоні, повному тихих родичів, почала читати Хелен свої "доручення" з біографіями померлих, з якими вона випадково була знайома, і нарисами їхніх найближчих родичів. Хелен витримала це майже до пів на десяту, після чого втекла до своєї кімнати.

Майже одразу ж у двері постукали, і увійшла пані Скарсворт; її руки, що тримали жахливий список, були зчеплені перед нею.

— Так... так... я знаю, — почала вона. — Я вам набридла, але я хочу вам щось сказати. Ви ж не одружені, так? Тоді, можливо, ви не будете... Але це не має значення. Я мушу комусь розповісти. Я не можу більше так жити.

— Але будь ласка...

Пані Скарсворт відступила до зачинених дверей, і в її роті пересохло.

— За хвилинку, — сказала вона. — Ви... ви знаєте про ці мої могили, про які я щойно розповідала внизу! Вони дійсно замовленні. Принаймні кілька з них. — Її погляд блукав по кімнаті. — Які дивовижні шпалери в Бельгії, чи не так?... Так. Присягаюся, це замовні роботи. Але є один, розумієте, і він був для мене більше, ніж будь-що інше у світі. Розумієте?

Хелен кивнула.

— Більше, ніж будь-хто інший. І, звичайно, він не повинен був бути. Він мав бути ніким для мене. Але він був. І досі є. Ось чому я виконую доручення, розумієте. Ось і все.

— Але чому ви розповідаєте мені! — розпачливо запитала Хелен.

— Тому що я так втомилася від брехні. Втомилася брехати — завжди брехати, рік за роком. Коли я не брешу, я мушу діяти так, як брешу, і я мушу думати так, завжди. Ви не розумієте, що це означає. Він був для мене всім, чим не повинен був бути — єдиним справжнім, єдиним, що трапилося зі мною за все життя; і я мусила прикидатися, що це не так. Мені доводилося стежити за кожним словом, яке я говорила, і придумувати, яку брехню я скажу наступною, роками і роками!

— Як довго? — запитала Хелен.

— Шість років і чотири місяці до того, і два і три чверті після. Відтоді я ходила до нього вісім разів. Завтра буде дев'ятий, і я не можу, не можу піти до нього знову, щоб ніхто в світі не знав. Я хочу бути чесною з кимось перед тим, як піду. Розумієте? Це не стосується мене. Я ніколи не була правдивою, навіть у дитинстві. Але це не гідно його.

Тому я... я мусила вам сказати. Я так більше не можу. О, я не можу.

Вона підняла з'єднані руки майже до рівня рота і різко опустила їх, все ще з'єднані, на довжину витягнутих рук нижче талії. Хелен потягнулася вперед, зловила їх, схилила над ними голову і прошепотіла:

— О, моя дороженька! Моя...

Пані Скарсворт відступила назад, її обличчя пішло все плямами.

— Боже мій! — сказала вона. — Ось як ви це сприймаєте!

Хелен не могла говорити, і жінка вийшла; але минуло багато часу, перш ніж Хелен змогла заснути.

* * * * *

Наступного ранку пані Скарсворт рано пішла на обхід замовлень, і Хелен пішла сама до Третьої Хагензееле. Місце все ще перебувало на стадії будівництва і височіло на п'ять-шість футів над металевою дорогою, яку воно оточувало на сотню ярдів. Водопровідні труби, перекинуті через глибокий рів, слугували для входу через недобудований межовий мур. Вона піднялася кількома земляними сходинками з дерев'яним покриттям, а потім зустріла усю переповнену рівнину цього місця з перехопленим подихом. Вона не знала, що Третій Хагензееле нараховував вже двадцять одну тисячу загиблих. Все, що вона бачила, — це безжальне море чорних хрестів, на яких під усіма кутами були маленькі смужки штапованої жерсті, що перетинали їхні зовнішні боки. Вона не могла розрізнити в їхній масі жодного порядку, нічого, окрім дикої пустелі по пояс, наче мертві бур'яни, що кинулися на неї.

Вона йшла вперед, безнадійно повертаючи то праворуч, то ліворуч, не знаючи, яким шляхом вона коли-небудь прийде до себе. На великій відстані виднілася лінія білого кольору. Це виявилось кладовищем із двох-трьох сотень могил, на яких уже були встановлені надгробки, висаджені квіти і зеленіла свіжопосіяна трава. Тут вона побачила чіткі літери на кінцях рядів, що посилалися на її реєстраційну картку, і зрозуміла, що шукати треба не тут.

Чоловік стояв навколішки за рядком надгробків — очевидно, садівник, бо він зміцнював молоду рослину в м'якій землі. Вона підійшла до нього з папером в руці. Він підвівся при її наближенні і без прелюдії чи привітання запитав:

— Кого ви шукаєте?

— Лейтенанта Майкла Таррела... мого племінника, — повільно, слово в слово, як вона робила це тисячі разів у своєму житті, відповіла Хелен.

Чоловік підняв очі і подивився на неї з безмежним співчуттям, перш ніж відвернувся від свіжопосіяної трави до оголених чорних хрестів.

— Ходімо зі мною, — сказав він, — і я покажу вам, де лежить ваш син.

* * * * *

Коли Хелен залишала цвинтар, вона обернулася, щоб востаннє поглянути на нього. Вдалині вона побачила чоловіка, який схилився над своїми молодими рослинами; і вона пішла собі, гадаючи, що він садівник.

ТЯГАР

Для горя одного я ложе
Кожного року щодня,
Де жодна душа не допоможе
І душа не почує жодна.
Де кінця цьому все не видно,
Окрім того, щоб знов горювати.
Ах, Маріє моя Магдалино,
Де більший біль можуть знати?

Маритись солодким безчестям
Кожного дня щогодини
І не бути із чесним обличчям
У діяннях чи в розмовини.
Брехати з ранку й затемна
І знати, що це час марнувати.
Ах, Маріє моя Магдалина,
Де більший біль може бути?

Назирати непохитні мої страховини,
Без зважання тепер ані кроку,
Кожного дня щогодини,
Кожен день кожного року.
То жар пекла, то страшна холодина,
То маю тремтіти, то знов лютувати.
Ах, Марія моя Магдалина,
Де тепер більший біль має бути?

*Одну могилу дали мені в борг,
Одну сторожу до Судного Дня.
Та з райських небес поглянув Бог
І геть відкотив каменя.
Одну днину за все життя,
Одну годину одного дня.
Янгол його узрів моїх сліз лиття
І геть відкотив каменя!*

КОМЕНТАРІ

Оповідання "Садівник" вперше опубліковано у квітні 1925 року в журналі "McCall's Magazine". А в 1926 році побачив світ новий збірник оповідань Кіплін(г)а "Дебети і кредити" (Debits and Credits). Особливістю його було те, що кожне оповідання йшло в парі з віршем або в оточенні з двох віршів. Останньою парою в збірнику було оповідання "Садівник" і поєднаний із ним вірш "Тягар". Саме оповідання це майже документальна розповідь горя жінок, які втратили на війні чоловіків, яких вони любили чи кохали. Окрім того читачі і критики зробили висновки, що Майкл був незаконнародженим сином Хелен, якого вона об'явила своїм племінником. Вірш раптом надає цьому оповіданню інший містичний сенс. Своім віршем Кіплін(г) примушує читача згадати "Євангеліє від Іоанна", а саме 20 розділ:

"У перший же день після суботи Марія Магдалина приходить до гробу вранці, коли було ще темно, і бачить, що камінь відвалений від гробу... Сказавши це, обернулася назад і побачила Ісуса, Який стояв, але не впізнала, що це Ісус. Говорить їй Ісус: жоно, чого плачеш? Кого шукаєш? Вона, думаючи, що це садівник, каже Йому: господарю, якщо ти забрав Його, скажи мені, де ти поклав Його, і я візьму Його".

Отже, цим віршем Радьярд Кіплін(г) говорить нам, що Хелен Таррел – нова Марія Магдалина — не впізнала в чоловікові на цвинтарі свого загиблого племінника, який визнав її своєю матір'ю.

А нам треба пам'ятати, якою страшною ціною дається свобода і пам'ятати тих хто віддав життя.

"...хрещення, яке провів Ректор". Тут ректор – це парафіяльний священник Англіканської Церкви.

"...температура піднялася до призначених ста чотирьох". Тобто до 40 градусів за Цельсієм.

"...капітан його О.Н.К". В оригіналі ОТС — Офіцерський Навчальний Корпус.

"Ви ж знаєте, що каже Кей". Тобто фельдмаршал Херберт Кітчінер, 1-й граф Кітчінер – на той час Військовий Міністр Великої Британії.

"...був осаджений біля Виступу". Мається на увазі виступ лінії фронту навколо Іпра у Бельгії, де була найбільша м'ясорубка у Першу Світову війну.

"...найпотаємніших комендантів гунських". Гунами у британському війську з відразою називали німців.

"...служив капралом в А.С.К". В оригіналі ASC. Тобто служив у Армійському

Службовому Корпусі, відповідальному за постачання продовольства, технічного та військового обладнання і т.і.

"...туристичної путівки Кука". Тобто путівки з найстарішої в світі туристичної агенції Томаса Кука.